

QADIMGI AFINADA DEMOKRATIYANING SHAKLLANISHI

SHDPI TARIX KAFEDRASI O'QITUVCHISI **Bobojonov Behruz**

SHDPI 2-KURS TALABASI **Otamurodov Doniyorbek**

SHDPI 1-KURS TALABASI **Elmurodov Dilshod**

SHDPI 1-KURS TALABASI **Abdushukurov Lazizbek**

Annotatsiya: Maqola zamonaviy demokratiya tizimida uchraydigan shallanish jarayonlari va ularning sabablari haqida so'z yuritadi. Unda demokratiyaning asosiy tamoyillarining buzilishi, davlat boshqaruvida populistik yondashuvlarning ortishi, so'z erkinligi va huquqiy tizimdagi cheklovlar kabi omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, demokratiya rivoji uchun barqarorlikni ta'minlash va fuqarolik jamiyatining ahamiyati haqida takliflar keltiriladi.

Kalit so'zlar: demokratiya, shallanish, populizm, so'z erkinligi, fuqarolik jamiyati, huquqiy tizim, boshqaruv.

Miloddan avvalgi VI asr boshlariga kelib, Afina ko'plab polislariga (shahar-shtatlarga) ta'sir qilgan xuddi shunday ijtimoiy tartibsizliklar tufayli buzildi. Ko'pchilik hoplit askarlari bo'lgan fermerlar aristokratlarga qarshi to'planib, fuqarolar urushi muqarrar bo'lib tuyuldi. Qo'shimcha keskinliklar yozma qonunlarning yo'qligi tufayli yuzaga keldi. Yunonlarga koinotning bir qismi sifatida adolat hatto xudolarni ham boshqargan, lekin aslida aristokratlar qonunlarni nazorat qilishgan va ularni xohlaganicha o'zgartirishi mumkin edi. Miloddan avvalgi 594 yilda aristokratlar konstitutsiyani isloh qilish mandati bilan shoir Solonni Archon etib saylash orqali fuqarolar urushining oldini olishga harakat qildilar.

Solon, albatta, biz bilgan birinchi yunon Axial mutafakkirlaridan biri edi. U Gretsiyada keng sayohat qildi, Lidiyadagi Krezusga va Miletidagi Thalesga tashrif buyurdi. Plutarxning ta'kidlashicha, Solon o'zining "Parallel hayot" tarjimai holi to'plamida "Solon hayoti" da boylik muxlisi emas edi. U Solonni shunday ta'riflaydi: "Ikki kishi bir xil bo'ydir, ulardan birida ko'p kumush va oltin va bug'doyli tuproqlar, otlar va xachirlar bor, ikkinchisining esa faqat etarli." Thales singari, u Misrda vaqt o'tkazdi, u erda Aflotunning so'zlariga ko'ra, Misr ruhoniylaridan Atlantis haqidagi hikoyani eshitgan.[1]

Solon afinaliklarga ularning beqaror siyosiy ahvolini ilohiy sabab bilan ayblash mumkin emas, balki insoniy xudbinlikning natijasi ekanligini aytdi. Uning so'zlariga ko'ra, barcha fuqarolar bu disnomiya (tartibsizlik) uchun javobgarlikni o'z zimmlariga olishlari kerak. Uning fikriga ko'ra, yechim ularning qo'lida va faqat hamkorlikdagi siyosiy sa'y-harakatlariga evomiyani - yaxshi tartib va barqarorlikni tiklashi mumkin. Eunomia muvozanat haqida edi. Bu jamiyatning hech bir sohasi boshqalarida hukmronlik qilmasligi kerak edi.[2]

U qonun ustuvorligini mustahkamlagan va Afinani demokratiya sari yo'lga qo'ygan islohotlarni boshladi. Masalan, u asosan dehqonlar tomonidan to'lanadigan qarzlarni, shuningdek, qarz qulligini bekor qildi, Afina jamiyatining har bir tabaqasining huquq va imtiyozlarini boylikka qarab rasmiylashtirdi. Davlat lavozimiga kirish uchun tug'ilish emas, balki boylik mezon bo'lardi. U bir qator aholini ro'yxatga olish reytinglarini yaratdi, unga ko'ra har bir voyaga etgan fuqaro o'z boyligini yozib oladi va shu tariqa idoralarga kirish huquqiga ega bo'ladi. Solon davrida keng qamrovli qonunlar to'plami yozilgan va planshetlarda mavjud bo'lib, fuqarolar o'zlari qanday boshqarilayotgani va huquqlari qanday ekanligini ko'rishlari mumkin edi.

Solon bu islohotlarni amalga oshirish uchun Afinada zulm o'rnatishdan bosh tortganida, ideal fuqaro sifatida yangi standartni o'rnatdi: u odamlarga shaxsiy mukofotsiz va ularga teng bo'lgan holda xizmat qildi. Biroq, uning islohotlari va g'oyalari darhol qabul qilinmadi va u ketganidan keyin Afina yana fraksiyaviy kurash va anarxiyaga aylandi. Shunga qaramay, yunon dunyosi hayratda qoldi va Afinani birinchi o'ringa qo'ydi. Bundan tashqari, eunomiya g'oyasi nafaqat siyosiy taraqqiyotga, balki ilk yunon fani va falsafasining rivojlanishiga ham ta'sir qiladi.

Miloddan avvalgi 561 yilda Pisistrat Afinaning zolim bo'lishga birinchi urinishini amalga oshirdi (bu atama hokimiyatni qo'lga kiritgan shuhratparast odamlarni anglatadi), ammo bu urinish muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Uchinchi urinishda, o'n besh yil o'tgach, u Afinaga nafaqat o'zining shaxsiy qo'shini, balki Afina ma'budasi vakili bo'lgan olti futlik afinalik qiz hamrohligida kirdi. Bu safar u muvaffaqiyatga erishdi.

Pisistratus Solon qonunlarini qo'llab-quvvatladi va har yili saylovlar o'tkazilishiga ruxsat berdi. Uning Afinaga qilgan foydali harakatlaridan biri qishloq hokimlarini tayinlash edi, bu esa barcha dehqonlarga huquqiy himoya olish imkoniyatini berdi. Uning tashqi siyosati shaharning farovonligiga hissa qo'shdi va boshqa yunon zolimlari bilan tinch-totuv munosabatlarni rivojlantirdi. Pisistratus Afinaning madaniy o'zgarishi, shu jumladan Delos orolini qo'shib olish uchun mas'ul edi, bu Afinaga nufuzli Apollon ma'badini nazorat qilish imkonini berdi. U Akropoldagi Afina ibodatxonasi va Olimpiya Zevs ibodatxonasini qurishni o'z ichiga olgan qurilish dasturini boshladi. U Afinani yunon dunyosining muhim madaniy markaziga aylantirgan Dionisiya va Panathenaia kabi raqobatbardosh musiqa va sport festivallarini tashkil etdi.

Bundan buyon Afinada kuchli hukumat, qonun ustuvorligi va muntazamlik hissi mavjud bo'lib, bu uning yakuniy demokratik rivojlanishiga yo'l ochadi.

Pisistratusning o'g'li Hippias zulm bilan hukmronlik qildi va spartaliklarning yordami bilan Afinadan quvib chiqarildi, keyin ular Akropolga 700 askardan iborat garnizonni joylashtirdilar.

Klisfen ularni quvib chiqardi va bir yil ichida (508–507) hokimiyatda bo'ldi, Afina xalqiga demokratiyani taklif qildi va berdi. U jamiyatni butunlay isloh qildi, turli qabilalardan va tepalik, qirg'oq va tekislikning turli guruhlaridan bo'lgan odamlarni aralashtirib yubordi. U eski sodiqliklarni buzdi, Kengashni qayta ishlab chiqdi va kengaytirdi va xalq majlisini asosiy qonun chiqaruvchi organga aylantirdi. Shaharni zodagonlar hali ham boshqargan bo'lsalar ham, Kengash va Xalq Assambleyasi endi hokimiyatni suiiste'mol qilishga qarshi kurashishi mumkin edi.[3]

“ Afina fuqarosi sifatida siz haqiqatan ham o'zgarishlar qilishingiz mumkinligini his qilasz. "Biz" va "ular" yo'q, oddiy Afina fuqarolik organidan alohida hukumat yo'q. Ular hukumat. Demokratiya keskin tanaffus edi, bunda dastlab elitistik qahramonlik madaniyati barbod bo'ldi va g'oya aristokratik bo'lmagan, boy bo'lmagan oddiy yunonlar ham xuddi shunday siyosatda qahramon bo'lishlari mumkin edi. ” — Pol Kartlej, AG Leventis, Kembrij universiteti yunon madaniyati professori, 2008–2014.

Ushbu yangi demokratiya madaniyatning ulkan gullab-yashnashiga olib keldi, natijada ba'zan "Oltin asr" deb ta'riflangan davr. Shunga qaramay, bu deyarli doimiy janjal davri edi. Miloddan avvalgi 490 yilda Afina g'alaba qozonishda muhim rol o'ynagan Fors urushlari bilan boshlandi va Afina va uning ittifoqchilari Sparta va uning ittifoqchilariga qarshi to'qnash kelgan Peloponnes urushi bilan yakunlandi va Afina miloddan avvalgi 404 yilda mag'lub bo'ldi. Shunga qaramay, yoki ehtimol, bu notinchlik tufayli, bu Axial Gretsiya o'z-o'zidan paydo bo'lgan favqulodda ijodiy davr edi va buyuk yodgorliklar, san'at, falsafa, me'morchilik, demokratiya va adabiyotning boshlanishi sifatida qadrlaymiz. o'zimizning G'arb sivilizatsiyasi vujudga keldi.

Bu davrda Afina demokratiyasi namuna bo'lib, uning islohotlari butun yunon dunyosida aks-sado berdi. O'rta sinflar endi dvoryanlar va yunon ziyolilari bilan birga kengash bahslarida qatnashdilar. Afinaliklar izonomiya (teng tartib) deb atagan yangi tizim endi yunonlarni quvvatlantirdi va boshqa polislarni shunga o'xshash tajribalarni sinab ko'rishga undadi.

Delian ligasi ("Afina imperiyasi") sariq rangda, Afina hududi qizil rangda ko'rsatilgan, miloddan avvalgi 431 yilda, Peloponnes urushidan oldingi holat.

Afinaliklar endi Afinaga eng avvalo sodiq edilar va uning omon qolishi va gullab-yashnashiga sodiq edilar. Ular o'zlarining obro'-e'tibori va iqtisodiy kuchlaridan foydalanib, Forsga qarshi kurashadigan dengiz flotini qurishdi (miloddan avvalgi 490-479), va nihoyat g'alaba qozongach, ular yunon davlatlarining yangi ittifoqiga qo'mondonlikni o'z zimmlariga oldilar va miloddan avvalgi 478 yilda Delian ligasini tuzdilar. Kichik ittifoqdosh davlatlar kumush bilan badal to'ladilar, bu Afinaga kemasozlik va arsenallarni kengaytirishga imkon berdi va Afinaning yunon savdosida hukmronligiga olib keldi.

Hamkor bo'lmagan davlatlar tortib olindi va ularning yerlari afina mustamlakachilariga (kleruxlar) berildi. Shunday qilib, Afina hududi kengaydi. Bundan tashqari, Afina Yunonistonning boshqa qismlaridan kelgan siyosiy surgunlar, o'z boyligi va tajribasini olib kelgan va Afina davlatida tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'ygan odamlar uchun boshpana bo'ldi.

Perikl (miloddan avvalgi 495-429) davrida Assambleya va Heliya (xalq sudlari) hokimiyati mutlaqlashtirildi, Parfenon, Profileya va Erektey qurildi, Afina imperiyasi vujudga keldi.

Klassik yunon demokratiyasi eng ko'p fuqarolarning ishtirokiga bog'liq edi. Fuqarolarning davlat oldidagi majburiyatlari bor edi: sud va siyosiy yig'ilishlarning bir qismi bo'lish, hakamlar hay'atida bo'lish, diniy bayramlarda va boshqa davlat tadbirlarida qatnashish. Hatto bo'sh vaqtlarida ham ular erkin fuqaroning belgilangan qismini o'ynashlari va schole deb ataladigan mashg'ulotlar bilan shug'ullanishlari kutilgan (biz "maktab" so'zini shu erdan olamiz). Shoul gimnaziyada muntazam jismoniy mashqlar bilan shug'ullangan, falsafa ma'ruzalari va she'riyat o'yinlarida qatnashgan, bularning barchasi erkin fuqaroning ustunligini aniqlashga yordam bergan. Shu tariqa fuqaro o'zini boshqaruvga munosib ekanligini isbotladi.

Fuqarolar hamma joyda qullarga qaram edi. Biz Gomer va Gesiodning she'rlaridan bilamizki, qullar eng qadimgi davrlardan boshlab, miloddan avvalgi 700 yilgacha yunon madaniyatining bir qismi bo'lgan. Keyinchalik klassik davrda, hatto eng kambag'al Afina fuqarosi ham qulga ega bo'lar edi va unga egalik qilmaslik sizning deyarli qashshoq ekanligingizni anglatardi. Qullar fuqarolar va davlatga bebaho boyluk bergan. Ular tadbirkorlik bilan shug'ullanib, uy-joy bilan bog'liq bo'lgan, lekin uy-ro'zg'or ishlariga mas'ul bo'lgan fuqaro ayollarga yordam berishdi. Ular davlat uchun vazifalarni, jumladan, ruhoniylilik ishlarini, ko'chalardan axlat va go'ngni olib tashlashni va Lauriumda kumush qazib olish kabi xavfli vazifalarni bajarishdi.

Yerga egalik hali ham maqtovg'a sazovor bo'lib, dehqonchilik eng maqbul boyluk manbalaridan biri bo'lgan, ammo u uchun zarur bo'lgan mehnat qadrlanmagan va imkoni boricha qullar tomonidan bajarilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yunon demokratiyasi va madaniyati qullarning egaligiga bog'liq bo'lib, yunon fuqarolari buni oqlash yo'lini topdilar. Fuqarolik majburiyatlari va maktabning muntazam faoliyati - bu erda erkin odam o'z aqlini, qalbini va jismoniy qobiliyatini rivojlantirdi - uning

ustunligini isbotladi. Aksincha, mehnat qilib, aqlini tarbiyalamaganlar pastroq edi. Ular faqat ishga yaroqli edilar va qul bo'lishga loyiq edilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://humanjourney.us/ideas/axial-age-thought/axial-age-religions-greece/?gad_source=
2. ABDUJABBOR KABIROV. QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 2016
3. RAJABOV RAVSHAN JAHON TARIXI 1 QISM .RAJABOV RAVSHAN TOSHKENT YANGI ASR AVLODI.
4. F.BOYNAZAROV QADIMGI DUNYO TARIXI.TOSHKENT 2002.
5. Begaliyev, N., Xumoyun, A., & Shahlo, S. (2024). RTA OSIYO GIDROTEXNIKA INSHOOTLAR TARIXI SARDOBA VA KORIZLAR MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 2(9), 57-62.
6. Бегалиев, Н. (2024). БУХОРО–ҚАРИШИ САВДО ЙЎЛИДА ЖОЙЛАШГАН САРДОБАЛАР. Science and innovation, 3(Special Issue 3), 141-144.
7. Begaliyev, N. X. (2022). ETNOLOGIK TADQIQOTLARDA TERMINOLOGIYA MUAMMOSI. Oriental Journal of Social Sciences, 2(2), 69-72.
8. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
9. Sobit, K. (2023). THE LAUNCH OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE NEIGHBORHOODS OF SHAHRISABZ CITY. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(1), 398-401.
10. Sunnatovich, Q. I., & Sobit, K. (2023). VARGANZA QISHLOG‘IDAN TOPILGAN YODGORLIKLAR TARIXI (I-XV ASRLAR). JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(9), 33-35.
11. Bobokulovna, Q. F. (2024). RESPUBLIKA “TADBIRKOR AYOL” UYUSHMASINING AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOLANTIRISHDAGI ROLI. TADQIQOTLAR. UZ, 35(1), 111-113.
12. Qanoatova, F. (2024). TURIZM RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING AHAMIYATI. YANGI O ‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
13. Tolibov, N. (2024). EKOTURIZM SOHASIDA TARIXIY JOYLAR VA OBIDALARNING AHAMIYATI. YANGI O ‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
14. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
15. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
16. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
17. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
18. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.

19. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).